

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора
В.О. Рядінської на дисертацію Білака Миколи Миколайовича на тему
«Право на цивільну вогнепальну зброю як гарантія конституційного права
на захист життя та здоров'я особи», подану на здобуття наукового ступеня
доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність обраної теми

Трансформація безпекового середовища України внаслідок збройної агресії Російської Федерації кардинально змінила пріоритети у сфері захисту конституційних прав і свобод громадян. В умовах, коли традиційні механізми державного забезпечення безпеки виявляються недостатніми для повноцінного захисту життя та здоров'я населення, особливої актуальності набуває переосмислення ролі індивідуальних засобів самозахисту у системі конституційних гарантій.

Проблематика правового статусу цивільної вогнепальної зброї як потенційного інструменту реалізації права на самооборону протягом тривалого часу залишалася на периферії вітчизняних правових досліджень, незважаючи на її очевидну суспільну значущість. Недосконалість нормативного регулювання у цій галузі, відсутність закону, який би врегульовував відносини у сфері обігу зброї та суперечливість підходів різних державних органів до вирішення питань дозвільної системи створюють правову невизначеність, що перешкоджає як ефективному державному контролю, так і належній реалізації громадянами своїх конституційних прав.

Найвагоміші наукові результати, що містяться в дисертації, та нові факти, одержані автором

Представлена до захисту дисертаційна робота М. Білака є першим у сучасній українській юриспруденції спеціалізованим дослідженням, що присвячене комплексному аналізу конституційно-правових аспектів права на цивільну вогнепальну зброю в контексті гарантування фундаментального права на захист життя та здоров'я. Зазначене обумовлює безперечну актуальність обраної теми роботи, яка спрямована на теоретичне обґрунтування та формування науково-практичних рекомендацій щодо модернізації національного законодавства у досліджуваній сфері з урахуванням європейських стандартів та сучасних безпекових реалій.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до наукової теми Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова на 2017 – 2026 роки «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» (державний реєстраційний номер 01178U000103) та згідно з планом науково-дослідної роботи Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова.

***Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень,
висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації***

Грунтований аналіз дисертації та опублікованих праць М.М. Білак дає можливість констатувати, що наукові положення та висновки роботи належно обґрунтовані.

Достовірність сформульованих у дисертації положень обумовлена поставленою метою та визначеними завданнями.

Науковий аналіз характеризується належним методологічним та науковим інструментарієм, аргументованістю сформульованих висновків та пропозицій, власним баченням напрямків вирішення існуючої проблеми.

Структура рукопису, запропонована здобувачем, є достатньо обґрунтованою. Послідовність викладення матеріалу в дисертації повністю відповідає класичному науковому підходу. Чітко сформульовано мету та завдання дослідження (с. 20–21). Визначені об'єкт і предмет дослідження відповідають темі дисертаційної роботи (с. 20).

Представлені у роботі висновки та пропозиції характеризуються науковою новизною, практичною значущістю, оригінальністю, достовірністю та належним обґрунтуванням, що зумовлено як ретельним опрацюванням емпіричного матеріалу, так і вдало обраною методологією дослідження, зокрема використанням таких наукових методів дослідження як: діалектичний, системно-структурний, формально-юридичний, порівняльно-правовий, статистичний, а також методи моделювання та прогнозування.

Особливо варто відзначити інформаційну та емпіричну основу дисертаційного дослідження, яку складають статистичні дані органів державної влади зарубіжних країн, узагальнені дані авторитетних вебресурсів, праці відомих філософів, публікації в періодичних виданнях та навчально-методичних напрацювань тощо. Дисертантом опрацьовано значну кількість вітчизняних та зарубіжних ресурсів (194 джерела), серед яких чимало праць авторитетних науковців. Зазначене свідчить про високий рівень обізнаності автора у питаннях, що досліджувалися в роботі.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому

Структурні частини дисертації належно висвітлені та відповідають темі та меті дослідження. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Обраний спосіб структуризації дозволяє змістовно та послідовно розглянути всі проблемні питання та завдання, визначені автором.

У вступі достатньо обґрунтовано актуальність проблеми, чітко сформульовано мету, яка корелює з темою дослідження та конкретизується в завданнях, окреслено об'єкт і предмет роботи, вказано методи дослідження, практичне значення дисертації, апробацію результатів та структуру дослідження.

У першому розділі дисертаційної роботи М. Білака здійснено ґрунтовний аналіз теоретико-правових засад конституційного права на захист життя та

здоров'я особи. Заслуговує на увагу дослідження історико-теоретичних основ формування цього права, в якому автором прослідковано еволюційний шлях від первинних біологічних інстинктів самозбереження до сучасних правових норм. Дисертантом переконливо обґрунтовано, що означене право пройшло складну трансформацію під впливом різних філософських доктрин – натуралістичної, позитивістської, теологічної та договірної концепцій, що, як наслідок, підкреслює багатоаспектність його правової природи.

Особливу увагу привертає дослідження міжнародно-правових та національних гарантій реалізації права особи на захист життя і здоров'я. Автор слушно зазначає про розгалужену систему гарантій, закріплених як у національному законодавстві, так і в актах міжнародного права. При цьому справедливо підкреслюється, що деякі нормативні положення в сучасних умовах виявляються недостатньо ефективними для забезпечення належного правового захисту, особливо в контексті порушень норм міжнародного гуманітарного права під час збройних конфліктів (с. 75-76).

Вагомим науковим доробком є виявлена автором колізія між конституційними нормами та положеннями кримінального законодавства щодо права на захист. Дисертантом аргументовано доведено, що нормативні приписи статті 36 Кримінального кодексу України фактично звужують зміст конституційного права на захист, залишаючи під загрозою кримінального переслідування обов'язок особи контролювати пропорційність захисних дій замість природної реакції на небезпеку (с. 78-79).

До того ж, цінним є авторський аналіз структурних елементів системи конституційного права на захист життя та здоров'я, серед яких виокремлено: право на життя та заборону його свавільного позбавлення, закріплені статтею 27 Конституції України; право на самозахист та захист третіх осіб в обставинах необхідної оборони та крайньої необхідності; право особи на відмову виконувати кримінально протиправні накази; державні зобов'язання щодо забезпечення захисту через правоохоронні та судові органи (с. 80).

Логічним продовженням дослідження є обґрунтування місця права на цивільну вогнепальну зброю в системі гарантій права на захист життя та здоров'я. Здобувачем послідовно доведено потенціал цього права як ефективного інструменту самозахисту та захисту третіх осіб, здатного компенсувати фізичну чи кількісну перевагу нападників та створити психологічний бар'єр для потенційних правопорушників (с. 87–92).

Другий розділ роботи присвячений аналізу сучасного стану правового регулювання права на цивільну вогнепальну зброю. Дисертантом детально досліджено правові підстави та систему суб'єктів правових відносин у сфері обігу цивільної вогнепальної зброї, що характеризується багаторівневістю та складною структурою взаємодій між різними учасниками. Обґрунтованим є висновок про те, що ефективність такої системи забезпечується належною координацією між учасниками та раціональним розподілом повноважень (с. 119).

Заслугує й на підтримку авторське судження, відповідно до якого правотворча концепція забезпечення контрольованого обігу зброї в Україні базується на трьох основоположних засадах: градації вимог відповідно до категорії зброї та правового статусу заявника, пріоритетності питань безпеки через запровадження суворих критеріїв до потенційних володільців, а також обґрунтованого спрощення процедур для осіб із відповідним досвідом (с. 127).

До того ж, значну увагу привертає дослідження системи державного контролю у сфері обігу цивільної вогнепальної зброї, яка, за висновками автора, поєднує правові, адміністративні та просвітницькі інструменти для забезпечення всеосяжності державного нагляду (с. 141-142).

При цьому особливо цінним є проведений порівняльний аналіз чинного законодавства та положень законопроекту «Про право на цивільну вогнепальну зброю», на основі якого виявлено проблемні аспекти правового регулювання та запропоновано конкретні зміни для запобігання потенційним ризикам нецільового використання вогнепальної зброї. Зокрема, слід підтримати пропозицію автора щодо застосування конкретного переліку адміністративних правопорушень, які унеможливають одержання дозвільного документа (с. 136-137).

Окремо дисертантом запропоновано комплекс змін до національного законодавства, спрямованих на удосконалення нормативної бази щодо адміністративних правопорушень та оптимізацію кримінальної відповідальності за незаконний обіг зброї.

Серед найбільш важливих пропозицій стосовно удосконалення приписів Кодексу України про адміністративні правопорушення слід відзначити: диференціацію адміністративної відповідальності за порушення правил полювання з урахуванням вартісних показників добутих тварин (с. 151); удосконалення диспозиції статті 174 КУпАП щодо стрільби з вогнепальної зброї у невідведених місцях з проведенням диференціації відповідальності залежно від місця вчинення правопорушення (с. 152-153); включення гладкоствольної мисливської зброї як єдиного предмета складу правопорушення, передбаченого статтею 190 КУпАП, із заміною терміну «продаж» на «збут» та доповненням об'єктивної сторони дією у виді носіння (с. 153-155); розширення кола суб'єктів складу правопорушення, передбаченого статтею 191 КУпАП, шляхом включення осіб, які володіють зброєю без законних підстав (с. 156-158); удосконалення диспозиції статті 192 КУпАП щодо недотримання строків реєстрації різних видів зброї та продовження дозволів (с. 158-159).

Щодо оптимізації кримінальної відповідальності, то найбільш значущими є пропозиції про: включення гладкоствольної мисливської зброї до переліку предметів складів кримінальних правопорушень за статтями 201, 262 та 263 Кримінального кодексу України (с. 163); виокремлення в окремі статті або частини статей складів правопорушень щодо протиправного заволодіння зброєю шляхом крадіжки, грабежу, привласнення, вимагання чи шахрайства (с. 164); перенесення норм про відповідальність за видалення чи зміну маркування зброї до

розділу про кримінальні правопорушення проти правосуддя із встановленням менш суворої санкції (с. 165-166).

У третьому розділі дисертації здійснено компаративний аналіз зарубіжного досвіду правового регулювання обігу цивільної вогнепальної зброї на прикладі Чеської Республіки, Швейцарії, Литви, Німеччини та США. Цінним є авторський висновок про те, що індивідуальне право на володіння зброєю та забезпечення суспільної безпеки не є взаємовиключними поняттями за умови належного державного контролю. Спільною ознакою всіх досліджених систем є детальна категоризація зброї, всебічна перевірка власників та систематичний моніторинг дотримання встановлених правил (с. 210).

Автором сформульовано обґрунтовані пропозиції щодо імплементації позитивного зарубіжного досвіду, зокрема: докладної типології зброї та прозорих критеріїв ліцензування (чеський досвід), суворого контролю режиму носіння зброї (швейцарська практика), розширених параметрів оцінки надійності власників (литовська модель) та механізму оперативного обмеження доступу потенційно небезпечних осіб до зброї (американська система) (с. 210).

Прикладне значення мають висунуті дослідником шляхи оптимізації правової регламентації обігу цивільної зброї в контексті євроінтеграційних процесів. Здобувачем аргументовано доцільність впровадження норм Директиви ЄС 2021/555, зокрема в частині створення цифрової системи обліку зброї, закріплення стандартизованих вимог маркування та деталізованої класифікації вогнепальної зброї.

Робота містить й інші ґрунтовні пропозиції та теоретичні висновки, що заслуговують на підтримку.

Сукупність одержаних результатів підтверджує виконання на належному рівні поставленого в дисертації наукового завдання щодо теоретичного обґрунтування права на цивільну вогнепальну зброю як гарантії конституційного права на захист життя та здоров'я, формулювання висновків та пропозицій, спрямованих на вдосконалення правового регулювання у досліджуваній сфері.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості їх використання у нормотворчій діяльності, правозастосовчій практиці та освітньому процесі.

Зміст дисертації підтверджує, що дисертант володіє методологією наукової діяльності в галузі права та набув компетентності, необхідної для розв'язання значущих проблем у зазначеній галузі.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача

Позитивно оцінюючи зміст дисертації в цілому, необхідно звернути увагу здобувача на таке:

1. У наявному аналізі зарубіжного досвіду легалізації цивільної вогнепальної зброї залишається недостатньо опрацьованим комплекс факторів, зокрема соціально-економічних умов та культурно-історичних контекстів, які

безпосередньо вплинули на вибір і становлення національних моделей правового регулювання обігу зброї в окремих країнах. Ігнорування цих детермінант знижує аналітичну цінність порівняльного дослідження та суттєво ускладнює формування обґрунтованих висновків щодо можливості імплементації зарубіжного досвіду у нормативно-правове поле України, враховуючи її унікальний історичний шлях, соціальну структуру та рівень правової культури.

2. У дисертаційному дослідженні недостатньо повно враховано особливості правового регулювання обігу цивільної вогнепальної зброї в умовах воєнного стану, а також у повоєнний період. Зважаючи на трансформацію безпекового середовища, зростання рівня мілітаризації суспільства та необхідність запобігання збройній ескалації у мирний час, дана проблематика потребувала більш детального аналізу, особливо з огляду на необхідність удосконалення правового механізму забезпечення контролю за зброєю, процедури її вилучення або перереєстрації після завершення бойових дій, а також співвідношенню між правом на самозахист і публічною безпекою в умовах поствоєнного відновлення.

3. Позиція дисертанта щодо запровадження абсолютної заборони на набуття права власності на цивільну вогнепальну зброю особами з непогашеною або незнятою судимістю потребує додаткового обґрунтування. Такий підхід, за відсутності диференціації за характером і ступенем тяжкості вчиненого правопорушення, може бути несумісним із принципом пропорційності, що є складовою частиною конституційного механізму обмеження прав і свобод людини. На наш погляд, доцільно було б розглянути альтернативні моделі, які передбачають індивідуалізовану оцінку ризиків, з урахуванням рецидиву, строку давнини, ступеня соціальної небезпеки діяння, а також фактів реабілітації та соціальної адаптації особи.

4. Положення дисертації, в якому повідомлення про підозру розглядається як самодостатня підстава для відмови у видачі дозволу на володіння цивільною вогнепальною зброєю, викликає обґрунтовані сумніви. Такий підхід є дискусійним, оскільки не узгоджується з конституційним принципом презумпції невинуватості, згідно з яким особа вважається невинуватою, доки її провина не буде доведена у суді. Крім того, залишено поза увагою ризики зловживань з боку правоохоронних органів шляхом ініціювання кримінального провадження або безпідставного повідомлення про підозру з метою впливу на особу.

Проте, наведені зауваження носять дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, аналіз змісту якої свідчить про цілісність і самостійність проведеного дослідження, його актуальність.

Відсутність порушення академічної доброчесності

Аналіз змісту дисертації вказує на дотримання здобувачем вимог академічної доброчесності. У роботі є посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримано вимоги законодавства про авторське право і суміжні права, надано достовірну інформацію про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації. У роботі

не виявлено ознак академічного плагіату, фальсифікації та інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного авторкою дисертаційного дослідження.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

Зважаючи на викладене, можна дійти загального висновку, що дисертація на тему «Право на цивільну вогнепальну зброю як гарантія конституційного права на захист життя та здоров'я особи», яка підготовлена за спеціальністю 081 «Право», відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, і автор дисертації – Білак Микола Миколайович заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

**професор кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного та господарського права
Вищого навчального закладу
«Національна академія управління»
доктор юридичних наук, професор**

Валерія РЯДІНСЬКА